

הרב חיים מאיר אליה

הפרשת חלה בסוריא

(ירושלמי חלה פ"ד ה"ד)

הקדמה

משנה חלה ד, ז: "ישראל שהיו אריסין לגוים בסוריא רבי ליעזר מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית ורבן גמליאל פוטר. רבן גמליאל אומר שתי חלות בסוריא ורבי ליעזר אומר חלה אחת. אחזו קולו של רבן גמליאל וקולו של רבי ליעזר חזרו לנהוג כדברי רבן גמליאל בשתי דרכים"

במשנתנו יש מחלוקת בין ר"ג לר"ל לגבי היחס לסוריא, נתחיל ונזכיר כי את סוריא כבש דוד המלך ע"ה ויש דינים שנוהגים בה כחור"ל ויש שדינם כא"י, אין לסוריא דין של א"י מוחלט אע"פ שרודד שהוא מלך ישראל כבש אותה ע"פ הסכמת ב"ד הגדול, בכל אופן מכיוון שכבש לפני שכבש את כל א"י וגם מפני שנשארו שם משבעת העמים לכן אנו לא רואים בא"י לגמרי. ומשמע ממחלוקת זו שר"א סובר שכיבוש יחיד שמיה כיבוש ולכן סוריא הוי כא"י לכל דבר (יש אומרים שלרוב הדינים, המחלוקת כאן האם סוריא דומה יותר בדינים לא"י או לחור"ל) ואין עפרא טמא כשאר הארצות ומפרישין בה חלה אחת כא"י.

דיון

ירושלמי פ"ד ה"ד: "הלקוח מן הנחתום בסוריא צריך להפריש חלת דמאי דברי רבן גמליאל וחכמים אומרים אינו צריך להפריש חלת דמאי אמר ר' חנניה קומי ר' מנא ויאות אמר רבן גמליאל מה טעמהו דרבנין אמר ליה כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה בארץ כך לא נחשדו על חלא בסוריא"

מהי המחלוקת בין ר"ג לרבנן? טעמו של ר"ג הוא מפני שחיישנן שמא לא הפריש הנחתום חלה, שנחשדו בסוריא על החלה מכיון שבסוריא אתי יותר לידי זלזול וזאת לשיטת ר"ג שסוריא הוי כחור"ל.

הר"ש מסביר: מכיון שר"ג סובר שעפרא של סוריא טמא כעפר חור"ל והרוצה להיכנס לסוריא בטרהרה יכול (במקום שאין תלם של טומאה) וחשידי שמא יגבלו בטומאה, לכן חיישנן גם לגבי חלה.

הגמ' ממשיכה בבירור שיטת רבנן ומסבירה שטעמם הוא מפני שכשם שלא נחשדו ישראל על התרומה בא"י כך לא נחשדו על החלה בסוריא. מהרא"פ מסביר שבסוריא סברו שחלה בא"י מדאורייתא ולכן החמירו בחלה גם בסוריא ולא חיישנן דלא קפדינן על החלה.

"הלוקח מן הנחתום בסוריא – דווקא נחתום עם הארץ", כך מביא מהרא"פ ומציין שכך כתב הרמב"ם (ה'ל' ביכורים פ"ח הי"ד) שמדובר רק בנחתום עם הארץ וכן מסביר הרדב"ז. והירושלמי ממשיך בדף הבא (כ"ו.): "הלוקח מן הנחתום או ומן האישה שהיא עושה למכור לשוק צריך להפריש חלת דמאי מבעל הבית והמתארח אצלו אינו צריך להפריש חלת דמאי" ע"כ. רואים כברייתא זו שלא מובא בא מחלוקת ולא מוזכרת דעת רבנן שפוסקת הלכה כרבן גמליאל. ולכאורה משמע מכאן שבכל מקום, גם בארץ ישראל, הלוקח מן הנחתום צריך להפריש דמאי, וזה נגד ר' הושעיה בפרק קמא דמאי, שנוהרו עמי הארץ על חלת קודשים. הגמ' בהמשך מחלקת ואומרת שמדובר כאן בחו"ל (ומציינת שסוריא בכלל) ולכן חילקו בין נחתום לבעל הבית אבל בא"י כולי עלמא מודי שעם הארץ נאמנים בחלה. א"כ למסקנה משמע מכאן שהלכה כר"ג ולא כרבנן.

הגרח"ק: מביא את הגמ' במסכת דמאי שמכזיב ולהלן פטור מן הדמאי. מבאר שבסוריא לא פטור ושכן משמע מגמ' דמאי (ו', ח') שבסוריא לא פטור, ומסביר שם הר"ש מכיון שישראל מצויים שם גזרו על הדמאי ובלי זה אפשר לומר שסוריא לא בכלל כזיב ולהלן שהרי ר' יוחנן בירושלמי ריש פרק קמא דמאי מפרש שמכזיב ולהלן פטור גם מן הודאי ולכן חייב לומר שסוריא לא בכלל כזיב ולהלן. ומשמע מכאן יותר קרוב לשיטת ר"ג.

אולם ברמב"ם בהל' ביכורים פרק ח' ה' י"ד משמע שהל"כה כרבנן וז"ל: "הלוקח מנחתום עם הארץ בסוריא ואמר לו הפרשתי חלה אינו צריך להפריש חלה מספק. כשם שלא נחשדו ישראל בארץ על תרומה גדולה כך לא נחשדו בסוריא על החלה" הרמב"ם כאן פוסק ה'ל' כרבנן, אולם הוא מוסיף את המילים הבאות שלא מובאים בירושלמי: "ואמר לו הפרשתי חלה" משמע שאם הנחתום עם הארץ לא אמר לו במפורש שהפריש חלה הרי שהרמב"ם יאמר שהל' כר"ג וצריך להפריש חלה דמאי. עוד אפשרות שניתן להסביר את הרמב"ם, שהרמב"ם מפרש את מח' רבנן ור"ג בשאמר לו במפורש שהפריש חלה ואם לא אמר לו במפורש שהפריש חלה הזי מודים חכמים לר"ג. ועוד מוסיף הרמב"ם שמדובר מנחתום שהוא עם הארץ (כן הובא במהרא"פ בשם הרמב"ם).

הרמב"ם ממשיך בהל' ט"ו וז"ל: "אבל הלוקח בחוצה לארץ מן הנחתום צריך להפריש חלה מספק. אבל הלוקח מבעל הבית ואין צריך לומר המתארח אצלו אינו צריך להפריש מספק" משמע מכאן שהרמב"ם מסביר את הגמ' בכ"ו. שמדובר בחו"ל (ולא סוריא בכלל) ויש לחלק בחו"ל בין נחתום לבעל הבית. ויש לשאול האם גם כאן הרמב"ם מפרש שהנחתום אמר לו במפורש שאפריש חלה או לא?

הרדב"ז על הרמב"ם מביא את הירושלמי ומסביר שמחלוקת ר"ג ורבנן היא רק בסוריא, אבל בארץ ישראל כולם מודים (רבנן ור"ג) שאין להפריש חלה מטעם שכמו בתרומה גדולה שיש בה מיתה לא נחשדו כך גם בחלה לא נחשדו (נשים לב, שרדב"ז מסביר את הירושלמי שהביא את טעם שיטת רבנן דוקא על ארץ ישראל ועל סוריא הרדב"ז מסביר טעם אחר לשיטת רבנן). ומחלוקת ר"ג ורבנן נאמרה רק בסוריא, ר"ג סבר שנחשדו ורבנן סברי שלא נחשדו משום דאית ביה חיוב מיתה כתרומה.

משמע מהסבר הרדב"ז שהמחלוקת בין רבנן לר"ג הוא איך אנחנו מתייחסים לחלה בסוריא האם סוריא היא כא"י לענין חלה או כחור"ל.

וממשיך הרדב"ז ומסביר את שיטת הרמב"ם שסובר שרק שאמר במפורש שהפריש חלה אבל אם לא אמר במפורש אלא לקח סתם מן הנחתום עם הארץ צריך להפריש חלה לכו"ע. ולפי זה מוסיף הרדב"ז **שלדעתו מסתבר** בלוקח מן הנחתום עם הארץ סתם (שלא אמר לו במפורש שהפריש) בארץ ישראל גם כן צריך להפריש חלה דמאי, וכך אמרו בפסחים ט'. שלעם הארץ אין חזקה שיש לחבר שלא יוציא תחת ידו דבר שאינו מתוקן, ולכן חייב להפריש.

ואפשר לענ"ד לפי שיטת הרדב"ז להסביר כך גם את הגמ' שלנו ע"פ הרמב"ם, שהרי בגמרתינו לא כתוב במפורש שהנחתום אמר לו שהפריש ושזו המח' בין רבנן לר"ג, אלא כתוב סתם הלוקח מן הנחתום, ולכאורה משמע גם בלא אמר לו כלום שיש מח' בין אמר לו ובין לא אמר לו, ומנין לרמב"ם שמדובר כאן שהנחתום אמר לו? אלא אם נסביר כמו הרדב"ז שבסתם גם בא"י חייב להפריש לכו"ע לכן צ"ל מעצם שהגמ' שאלה בסוריא משמע שהמחלוקת היא רק בשאמר במפורש שהפריש חלה, כי אם לא אמר לו במפורש הרי גם בא"י חייב להפריש חלה ולא רק בסוריא, ולכן, חייב לומר שהמח' כאן היא בשאמר לו במפורש שהפריש חלה. וכך גם ניתן להסביר את הרמב"ם שבהל' ט"ו ואת הגמ' בכ"ו. שלוקח מן הנחתום בחוץ לארץ הכוונה שאמר לו במפורש שהפריש חלה, והגמ' בכ"ו מדברת רק על חוץ לארץ ולא על סוריא מכיון שכבר השמענו את המח' בסוריא אבל בחור"ל כו"ע מודי שחייב להפריש חלה דמאי. כו נלענ"ד.

מהרי"ק על הל' ט"ו ברמב"ם מקשה: הרי לא מצינו שגזרו על הדמאי בפירות הארץ אלא רק על מקומות שהחזיקו בהם עולי בבל, אבל בחור"ל לא גזרו כלל. א"כ, למה הלוקח מעם הארץ צריך להפריש חלה? ואע"פ שחייב חלה הוא אפילו בחוץ לארץ שזה ההיפך מתרומה, עדין יהיה קשה למה החמירו בסוריא יותר מחור"ל שבסוריא נאמן יותר ובחור"ל כלל לא נאמן? **ועוד מקשה המהרי"ק** שהרי במקומות בחור"ל שחייבים בתרומות הארץ נראה שלא גזרו בהם מעשר בלוקח מע"ה, אם כן למה גזרו בחלה?

ומתריך מהרי"ק וז"ל: "וסבור הייתי לדחוק ולפרש מה שכתב רבינו דמירי בשלא אמר הנחתום הפרשתי ולכך אנו אומרים שצריך להפריש שמא לא הפריש אבל אם אמר הפרשתי נאמן כמו סוריא". המהרי"ק מסביר שאין הבדל בין סוריא לחור"ל ובכל מקום אם אמר הפרשתי נאמן ובהל' זו ברמב"ם (ט"ו) מדובר שלקח מן הנחתום סתם ולא אמר לו שהפריש, לכן כתב הרמב"ם שחייב להפריש חלה דמאי בחור"ל. וזה דוחק, וקצת קשה, שהרי לא משמע כך מדברי הרמב"ם. שהרי, לפי זה הרמב"ם לא היה צריך לחלק בהלכות בין סוריא לחור"ל אלא היה כותב את אותו הדין בהל' אחת בין בסוריא בין בחור"ל? אע"פ שלמהרי"ק הייתה גרסה שונה ברמב"ם שאצלו לא היה כתוב "אבל" אלא "והלוקח" שמילת "אבל" היא מילת הבדלה עדין דוחק מידי לקבל את תירוצו מכיון שבסופו של דבר הרמב"ם חילק לשתי הלכות ולכאור' היה צריך לכתוב הכל במשפט אחד.

ומוסיף המהרי"ק תירוץ נוסף: שכל מה שגזרו בחלה יותר מתרומה מפני שידעו שרוב עמי הארץ מעשרים הן אבל בחלה אפשר שבדקו וראו שלא מפרישין ולכן גזרו בחלה יותר מבתרומה. וכן אפשר לומר על שאלתו מדוע חלקו סוריא מחו"ל מפני שבסוריא ראו שמפרישין לכן לא גזרו שם. אך עדין קשה על תירוצו השני שהרי לפ"ז היו צריכין לגזור גם על בעל הבית אם ראו שיש זלזול בהפרשה? ואפשר לומר, שחששו יותר בנחתום מאשר בעל הבית ששם הסיכוי שלא הפריש חלה גבוה יותר.

פני משה בירושלמי פ"ד ה"ג ד"ה חלת דמאי כותב: שמשמע מר"ש שלוקח מנחתום צריך להפריש חלה דמאי, וכל המחלוקת בין ר"ג לרבנן זה רק בסוריא, והטעם שהביאו שכשם שלא נחשדו על תרומה גדולה בא"י כך לא נחשדו על חלה בסוריא, אל תטעה לומר שכמו שבסוריא לא נחשדו כך גם בארץ ישראל לא נחשדו, וזה אינו, אלא דוקא בסוריא רבנן אמרו שלא נחשדו ולא משום החומרא של חלה בסוריא ושם כן גם בארץ לא נחשדו, אלא כל הטעם הוא שאנו יודעים שבסוריא לא נחשדו על חלה כמו שאנחנו יודעים שלא נחשדו על תרומה גדולה בארץ ישראל. ומה שכתוב בהמשך הגמ' שם (כו.) שבחו"ל חלקו בין נחתום לבעל הבית שבנחתום מפריש ובעל הבית לא, גם שם נאמר רק על חו"ל אבל בא"י נחשדו על חלת דמאי כשם שנחשדו על תרומת מעשר וחייבים להפריש חלת דמאי ולא נחשדו על החלה דוקא בסוריא ששם יודעים שאף עמי הארץ הנחתומים מפרישים חלה. עכת"ד.

שיטת הפני משה בעצם דומה לסברתו של המהרי"ק שאמר שהחילוק בין סוריא לחו"ל הוא ששם יודעים שנאמנים ובחו"ל יודעים שלא לא נאמנים. ועוד, לפי הפני משה נראה לא כמו הרמב"ם שהסביר שמדובר כאן שהנחתום אמר לו במפורש שהפריש חלה אלא גם אם לא אמר כלום אלא לקח מן הנחתום בסתם לא צריך להפריש לפי שאנו יודעים שאפשר לסמוך עליו שהפריש. ובא"י כלל לא נאמנים בין בנחתום בין בעל הבית. ובחו"ל נאמן בעל הבית ולא הנחתום. אבל עדין קשה לי למה חילקו בין נחתום לבעל הבית בחו"ל לעומת א"י שלא חלקו? עד כדי כך הגיעו לרמת הידע כמה נאמנים בארץ ישראל מאשר בחו"ל? ומדוע שבחו"ל היו נאמנים יותר מבא"י (בסוריא עוד אפשר להבין, מכיון שסמוך לא"י וגם לפי מה שפירש מהרא"פ שבסוריא סברו שחלה בא"י דאורייתא)? ואולי אפשר לומר, שהחילוק בין חו"ל לא"י לבעל הבית הוא לא מפני שנאמנים יותר כפי שהסביר הפ"מ לגבי סוריא אלא בגלל שבחו"ל הפרשת חלה קלה יותר מבא"י לכן לא גזרו דמאי בחלה על בעלי הבית. עוד משמע מדברי הפ"מ שמחלוקת ר"ג רבנן היא האם נאמנים בסוריא או לא.

הגר"ק בגמ' הזו שפירש הפ"מ את הסברו אומר שהגמ' לא מדברת על דמאי קלאסי אלא על ספק דמאי שבו יש דינים אחרים (ואכמ"ל) ולכן משמע לפי דבריו ששיטת הפ"מ מיותרת. ויש עוד מקום לסכם את השיטות ולהביא נפק"מ להלכה אבל הזמן דוחק ועוד חזון למועד. בעזרת ה' שנזכה לראות פני משיח צדקיננו ואת מאמר חז"ל שעתידה ירושלים להתרחב עד דמשק וכן יהיה רצון ונאמר אמן.

